

УДК : 323.12(=163:41)

Примљено:
08.03.2006.
Прихваћено:
03.04.2006.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 187-198

"НОВИ ЗЛОЧИНАЦ" ИЛИ ТРАГОВИ СТАРИХ ПРЕДРАСУДА

У новогодишњем троброју *Политике* појавио се изузетно занимљив чланак Дејвида Бајндера, угледника светског новинарства, који је као дописник *Њујорк Тајмса* деценијама извештавао из централне и источне Европе, а са седиштем у Београду од 1963. до 1967. године. Изврсни зналац прилика и збивања у Титовој Југославији, узрока њеног убрзаног распада, али и међународних политичких токова, у свом напису евоцира многе минуле догађаје, па и оне који су од великог значаја за дубље разумевање данашње српске ситуације. Са саосећајне дистанце, не без симпатија за Србију и њена продужена страдања, Бајндер казује о пригушавању српског националног идентитета у Титовом режиму, расположењима и мимикријама обичних људи, уклањању А. Ранковића и следственим уставним променама на штету Србије, амбицијама и заблудама С. Милошевића, конверзијама српских политичара од којих су неки и данас на положајима, као и о низу других тема које за садашњу Србију нису само прошлост или историја.

Из Бајндеровог сведочења посебну пажњу привлачи онај део који говори о великом таласу антисрпских предрасуда и мржњи, који се током распада Југославије узвитлао широм западног света. Подсећајући на нереалност Милошевићевих претензија да постане други, односно "српски Тито", јер претендент "није схватио Титову амбицију да буде *хрватско-словеначки* Југословен", Бајндер даље пише о непосредним последицама ове "немогуће мисије". Дословно, он их описује на овај начин: "У међувремену, Србија је гротескно постала предмет одвратности међународне заједнице, па чак и мржње. На политичко-интелектуалној глобалној оси, које иде од Париза до Лондона, до Вашингтона и Њујорка и све до Холивуда, ан-

тирпски сентимент једнак је или већи од онога који је постојао према нацистичкој Немачкој, фашистичкој Италији, империјалистичком Јапану или стаљинистичкој Русији. И све то и поред тога што Србија није напала ниједну страну државу, нити је починила било какав систематски ратни злочин. Зашто? Један од разлога могао би да буде тај што су уочи краја хладног рата стари зликовци почели да "бледе" - свету је био потребан бар један нови зликовац. Коцка је пала на Србију као последњу компоненту умируће Југославије, од које су Сједињене државе и њени европски сатрапи дигли руке до пролећа 1991. Штавише, ова акција водила се у Европи, на континенту на коме је то била прва битка после скоро пола века. Србија је, такође, била сигурно највећа југословенска компонента и њен политичко-географски центар, који је аутоматски укључивао у сва бојна поља. Поред тога, према Титовом дизајну, Срби су преовладавали у Југословенској народној армији. Тако је било природно лакше да окривљени буду Срби, а не неко други".

Оно што из Бајндровог описа најпре пада у очи су огромне и застрашујуће размере мржње која се током распада Југославије сручила на Србију и која је надмашила тешке одијуме према Хитлеру, Мусолинију, Стаљину и другим водећим светским злотворима XX века. Тој мржњи сасвим је адекватна и изузетно велика војна сила подигнута против Срба у Хрватској, БиХ, а посебно у ратном походу на Србију, односно Космет, са 19 богатих и моћних западних држава, већим делом европских, о чијој се кожи и будућности овде, у крајњем случају, заправо и ради. Шта је могло покренути тај готово незамисливи цунами митоманских предрасуда и медијских манипулација, мржње и оружаног насиља над малом балканском земљом, које у својој историји никад није освајала туђе територије, ни покрштавала и дискриминисала припаднике других народа и вероисповести, нити је, како и сам Бајндер истиче "починила било какав систематски злочин"? А уз то и вековима приносила огромне жртве за одбрану европске цивилизације и слободе против разних освајача, укључујући и оне које је поднела на страни демократских западних држава током два светска рата у минулом столећу. Чак и да су буквално сви од пар милиона одраслих Срба чинили претпостављена злодела, тешко да би их могли починити у мери која би оправдавала поређење са најцрњим непријатељима човечанства у прохујалом веку и тиме заслужити оне казнене експедиције и колективне одмазде које су над њима изведене и које се, у политичком смислу и до данас продужују. Европа и свет као да су заборавили да

је данашња Србија једина земља бивше Југославије у којој с муком преживљава пола милиона српских изгнаника, жртава и живих сведока етничких погрома над српским народом у Хрватској, БиХ и на Косову и Метохији. Заборавља се и још више смишљено прећуткује дуго историјско трајање и периодично обнављање истребљивања и изгона српског народа са његових етничких простора од истих починилаца тих злочинастава. Историја бележи да су она у Босни започела још у XIV веку, да би се на стравичан начин обновила у масовним покољима Срба, Јевреја и Рома у Павелићевој фашистичкој Хрватској током Другог светског рата, а потом и у последњој деценији протеклог века. То злонамерно поништавање памћења, које су стари Римљани називали *damnatio memoriae*, односи се и на готово три века албанског насиља и затирања Срба и других неалбанских становника на Косову и Метохији. Ово се, познато је, са различитим интензитетом понавља још од времена турске владавине на Балкану, разбуктавајући се под окупацијским фашистичким штитом у време Другог светског рата и допирући све до последње деценије протеклог и првих година овог века. У најновијој фази, на жалост, уз очиту благонаклоност и директну помоћ демократских западних држава, међу којима су и неки стари српски савезници. Сви они су не само заобишли драгоцене истине и поуке прошлости, већ на њиховом потискивању и заборавау најављују и неуобичајено високе награде за поклонице тероризма, ликвидација и протеривања, односно за наоружано етничко, верско и културно насиље. Чак и могућним анахроним прекрајањем територије суверених и демократски легитимних држава, у овом случају Србије, и то отвореним и безобзирним гажењем општеприхваћених начела међународног права. Да овако погубне одмазде нису плод само ретроградне амнезије Европе и западних држава, већ и претећа антероградна амнезија, која би у перспективи могла изазвати нове мржње и сукобе на тлу Европе, па и неко ново и по цео континент кобно отварање источног питања, опомињу и позната искуства историјског циклизма: ко прошлост заборавља, осуђен је да је понови. Шта то за Европу може значити, остаје на савести вођстава данашњих европских држава, међу којима су и они који због недавног учешћа у рату против Србије "желе да остану доследни", иако их је после интервенције на Балкану рат у Ираку упозорио на сопствене заблуде и грешке почињене у име измишљених злочина и кривица.

У сваком случају, гротескна и патолошки разбуктана мржња која је по Бајндеровим увидима у случају Србије обузе-

ла цивилизоване земље западног света, тешко је објашњива само једним њеним фактором: потребом за проналажењем и маркирањем новог кривца, померањем мржње са ранијег на неког другог. Поготово ако толика мржња поприми упадљива обележја психолошке регресије праћене изливима деструктивности, која подсећа на сумрачно снижавање колективне /под/свести у дифузним људским скупинама захваћеним френезијама и масовним екстазама. Оне о којима уверљивим језиком опомињу студије Г. Ле Бона, Е. Фрома, Е. Касирера и других ходочасника тамних вилајета људских страсти и њихових необузданих ерупција. Неоспорно је да у дилувијалним кодovima људске врсте све до данас постоје ловачки атавизми хајкачких порива, мржњи и разарања и да у њима дејствују ирационалне и стихијске силе које могу покренути и крајње неправедне, незаконите и деструктивне сукобе и погроме међу људима и народима. У конкретном случају, међутим, видљиви су и многи трагови оних мање ирационалних, психолошки и политички вештачки индукованих и кондиционираних преусмеравања колективне мржње и нетрпелјивости ради остваривања конкретних циљева политичких митотвораца и манипулатора. У енормном распламсавању нетрпелјивости и мржње на Србију и српски народ, које споља остављају утисак масовне психичке опседнутости, има, као и у случају Шекспировог краља Лира, "подоста система". Суштина неконтролисаног гнева је у политичкој инструментализацији и употреби мржње, која је од давнина позната у односима међу племенима и народима. Та врста мржње нарочито је потребна оним заједницама које су изнутра крхке или потресане унутрашњим незадовољствима, сукобима и фрустрацијама. Пројекција мржње на друге у таквим заједницама (етничким, националним или међународним), обично служи као громобран за абреговање, односно одушак и олакшање од ендогених, међусобних напетости, тако што се унутрашњи "рат свих против свију", преобраћа у свеопшту "слогу" ради хајке и кажњавања обележеног и проказаног "кривца". Мотиви прогоњеног и жртвеног јарца, описани су још у Есхиловој *Орестији* у којој богиња Атина поручује завађеним Атињанима да потисну међусобице и унутрашње омразе и да заједничку мржњу окрену према суседној држави, како би их учинила богатим и срећним. У овој античкој драми хор (симбол целог народа) на такву поруку богиње-заштитнице отпева рефреном: "Човек са човеком и држава са државом треба да се обавежу на заједничку освету и пријатељство". Трансфер унутрашњих раздора на другог, био је, дакле, током

давне историје својеврсна покретна трака за извожење конфликта споља, за постизање унутрашњих консензуса и уклањање разних друштвених проблема, али и за претходно или накнадно покриће и оправдање освајачких ратова, опаких планова и пројекцију сопствених кривица на другог, односно на обежене и непожељне народе и државе.

У случају "српског кривца", који је врло брзо и здушно идентификован и као "главни злочинац" (уз заборав свих других криваца за најтежа злодела током распада Југославије), има и многих других разлога који, поред оних који цитира Бајндер, дубље и потпуније објашњавају провалу осветничког беснила према Србији у последњој деценији прошлог века. У бившој Југославији је било превише одбојних и сепаратистичких снага, а премало позитивних и привлачних, спремних да своје тековине искрено и без примисли уложе у југословенско заједништво. Можда је једна од "кривица" Срба било и то, што су у лаковерном уздању у доброхотност ближњих били и остали без "заједничке мржње према другима", коју су ти други према Србима не само тајили, већ и политички инструментализовали, да би током распада Југославије све то веома уносно искористили. Светски моћници и освајачи, уз то, од Стаљина до Клинтона, увек се приклањају већини и себи сличнима, пре него мањини или изолованом потенцијалном "кривцу", макар колико овај био у праву.

Има, међутим, доста старијих и новијих докумената и извора који откривају те дубље узроке и дуже трагове предрасуда и нетрпељивости према Србији и српском народу. Због великог значаја ове теме за актуелну српску ситуацију, на овом месту и у границама расположивог простора, ваља укратко поменути барем неке од њих. Једно од најчешћих гледишта о пореклу србомржње је оно које истиче да је она само један од бочних рукаваца русофобије, односно, један огранак словенофобије, о којој у опсежној студији *Русија и Европа* објављеној још у другој половини XIX века, говори руски историјски писац и филозоф Н. Данилевски. Бранећи идеју о плодном укрштању и равноправној улози различитих културноисторијских групација, односно типова у развоју светске цивилизације међу којима и словенске, овај писац указује на узроке и манифестације западно-европске одбојности према Русији, која се са ове проширује и на њој сродне земље и народе. На првом месту је представа и доживљавање Русије као "тамног облака" или непрозирне "масе", пространства које својом величином застире видике и "гуши Запад". Уз ту представу о громадној фи-

зичкој величини, иду и страховања чији је извор непознавање Русије, бојазан од незнаног и неизвесног, претеће и неукротиве стихије која изазива несигурност, нечег дивљег и туђег, "варварског" и чак "нижег". Данилевски помиње и охоло самољубље Европе, навикнуто на илузију сопствене супериорности и свемоћи која је ипак збуњена и стрепи пред земљом која у себи носи довољно снаге да се одупре освајању, израбљивању и свеопштем "уравњавању" под палицом само једне стране света. И у свему томе о оној највећој бојазни: да се испод површине те велике земље и народа, макар ови били "меки као глина" налази чврсто језгро самосвојног идентитета, културне самобитности и државне самостојности, која је неподложно спољашњем потчињавању. О тескобном страху да баш тим унутрашњим својствима самобитности, Русија у будућности не наткрили и преузме од Запада мисију предводника у светској историји. Данилевски у овом примарном комплексу негативног психолошког доживљавања Русије на Западу види главно извориште спонтаних или измишљених предрасуда о највећој словенској земљи као "тамној источној сабласти", колевци самодржавља и неслободе, стихијној сили која угрожава водећу улогу европске и западне цивилизације у свету. Он о тим представама и ставовима Запада према Русији даје обиље илустрација из историје XIX века, посебно из времена Кримског рата и односа великих сила у решавању источног питања. Занимљиво је да у својим разматрањима Данилевски (гл. II) изричито наглашава да никакав "либерализам Русије не смањује непријатељски однос према њој" (та констатација важи све до данас, посебно према Србији), да слобода и напредак неким народима напросто "нису дати", и сл. Једном речју, намеће се да само потчињени и безусловно послушни словенски народи могу рачунати на опстанак и одређено место у заједници са западним земљама. У ширењу оваквих предубеђења велику улогу имају и вештачки сковани обрасци и "налази", различитих струја *лажне науке*, од оне о неисторијским народима, до оних о нижим и вишим расама и културама. Укратко, поновно ишчитавање анализа Н. Данилевског указује да није реч само о надахнутој студији минулих времена, већ о веродостојној историјској антиципацији збивања на крају XX и на почетку XXI века, када на отвореној историјској сцени, под дејством победничке миленаристичке еуфорије и западног "пијанства моћи", долази до новог разбуктавања предрасуда и мржњи према Русији, али и према другим народима света, а нарочито Србији и српском народу.

Уистину, није превише тешко уочити аналогѝе између русофобије и србомржње, посебно чињеницу да је због своје идеје самобитности, раног државног конституисања у XIX веку и географског положаја, Србија у прошлости била својеврсни стожер ослобађања и уједињавања малих словенских и других народа на Балкану. Отпори таквој улози Србије, са аустрогерманског правца, али и са неких других страна, уз сијасет митова и смишљених предрасуда против Србије од XVIII века до данас ("велика Србија", "дивља ратоборност и белицизам", "митоманске фиксације, "освајачки дух", "етничка чишћења", "ратни злочини" који се Србима приписују чак и у I светском рату!), су у суштини они облици менталног наоружавања и нахушкавања европског и светског јавног мњења против Србије, без којих би освајачка политика попут *Drang nach Osten* и њој сличне остале разголићене, проказане и практично неизводљиве. Уосталом, изјаве самог Адолфа Хитлера уочи Другог светског рата о томе најбоље сведоче. Он у једној прилици каже: "нас је пропаганда довела на власт и она ће нам омогућити да освојимо цео свет", а у другој да се "не може допустити да на Балкану превагу стекне један народ који има мисију", мислећи директно на српски народ и његово одупирање нацистичкој освајачкој мисији. А о размерама и карактеру најновије антисрпске пропаганде којима је била праћена интервенција западних сила на Балкану у деведесетим годинама, довољно је погледати интервју са америчким новинаром Питером Броком под насловом *Прљаво извештавање* који је објављен у дневном листу *Полиѝика*, 22. јануара 2006. године.

На трагу антируске парадигме србофобије су, међутим, и неке стратешке анализе и извештаји којима је припремана војна интервенција НАТО пакта на Балкану. Почетком деведесетих година Џ. Кенан, један од водећих стратега америчке спољне политике у свом извештају Карнеѝејевој задужбини између осталог сугерише да српска огрешења према Западу досежу чак до 1903. године, односно до династичке смене у Србији, која је, наводно, окренула Србе од Аустрије према Русији. Писац тог извештаја као да је заборавио да је кратко време после тога она иста Русија о којој у извештају говори нестала у вихору револуције, а да је уместо ње настала једна сасвим друкчија Русија коју је Запад именовао као "црвену авет", и о чијем је обуздавању управо сам Кенан у највећем жару писао. Али, та иста болшевичка опасност је у свом проширеном облику Коминтерне, била и остала видно ненаклоњена Србији, јер је већ на својим почецима, 1924., а затим 1928. године у ставовима

о Југославији озаконила борбу против "највећег", односно "хегемонистичког" српског народа. Оног истог народа, који је улажући све своје националне и државне тековине у заједничку јужнословенску државу, ишчупао хрватски и словеначки народ из вековних понора у којима су чамили под туђинском влашћу. На тој истој основи је Титова Југославија постала и коминтерновско "породилиште нових народа" који су затим, уз албанску и друге мањине политичким декретима уздизани до ранга државности и окретани против српског народа.

Историчар М. Екмечић у великој студији о србофобији и антисемитизму указује и на друге коридоре којима је придолазила србофобија, као изданак русофобије. Он сматра да се русофобија, и с овом повезана србофобија развила у сукобима интереса великих сила током решавања источног питања, посебно за време Кримског рата. Основа негативних пулзија према словенским народима у то време била су британска страховања да ће предстојећи распад Отоманске империје омогућити руски излазак на Медитеран и преузимање тог кључног простора светске моћи који је В. Британија као "господарица мора" држала у својим рукама. Овом ситуационом преусмерењу фобије, међутим, претходило је њено раније историјско припремање у *џајофобији*, која је у В. Британији служила за мобилизацију масовних антипатија и негативних сентимената према универзалистичким претензијама Римске курије. На сличан начин је русофобија у континенталној Европи, Немачкој напосе, настајала на дужем наслеђу антисемитизма. Овај писац отуда сматра да је у коренима колективних фобија религијски чинилац, премда је очито да су и остали културни фактори, као и расно порекло, а посебно реални политички интереси, сачињавали шири спектар чинилаца који су распламсавали мржње и историјске сукобе међу народима. Он цитира лорда Солсберија, који је на Цариградској конференцији 1877., уочи Берлинског конгреса, објашњавао зашто његова земља не може бити попустљива према Русима и Србима који су победили Турску. "Нажалост, у Енглеској су још на традиционални стари многоструко збуњени око значаја који Турска има за британске интересе. Тамо постоји национална потреба за неком аветињом. У старо време то је било папство, а данас влада русофобија, па никако није "једноставно да се савладају те предрасуде". Амбивалентност В. Британије према словенским народима наставила се и касније, тако да је 1917., А. Х. Тејлор писао да су трагови србофобије у британском друштву остали дубоки. Кад је 1876. године Гледстон будио јавно мњење против турских насиља у Бугарској, иста та насиља над

Србима у Босни није било могуће ни помињати. Тако је британски конзул Холмс доказивао да турска зверства над босанским Србима не постоје, иако је његов сународник, научник Артур Еванс документовано утврдио да је у Босанској Крајини 1876, побијено 29.000 српских етника, од чега шест хиљада стараца, жена и деце. М. Екмечић наводи и налазе историчарке Дороти Андерсон која у својој студији о балканским добровољцима крајем XIX века каже да је у време кад је европски демократски свет (у ратовима против Турске) слао добровољце против Турака, Британија ове слала више да бране Турску. Три деценије касније, у Анексионој кризи 1908. године, британски историчар Брејлсфорт је писао да Срби нису од користи за људску цивилизацију и да "њихово политичко умирање не би био озбиљан губитак за Европу". Очито је да се у овом случају британски и аустроугарски интереси потпуно подударају, а и сам начин одношења према Србима " *von oben herab*" (с висине), добија одређене призвукe господарског супериоризма "више и цивилизованије расе" према "варварима".

Одједи ових дуготрајних ресантимана према Србији, чују се најалост и у продуженим походима и хајкама на Србе крајем XX и почетком XXI века. Метафора о Србима и Србији као некаквој "малој Русији на Балкану" делује и после свих историјских збивања, сазнања и истина, са несмањеном снагом, далеко преко граница логике и обичног људског разума, да и не помињемо бројне историјске и друге чињенице које су свима доступне и које сведоче о стварности која одудара од укорењених предрасуда и мржњи. У истину, има неког прелогичког, магијског ритуализма у омразама, предрасудама и казнама које се резервишу и примењују на Србију. Све што није доступно или могућно урадити на Русији, остварује се на "мањем двојнику", премда се ради о неутемељеној идентификацији потпуно различитих "објеката", дакле, о ирационалној психолошкој пројекцији. Ево шта о томе каже један од темељних истраживача косметске кризе и путева регионалне стабилности на Балкану, Јан Еберг: "Проалбански лобисти, као Ричард Холбрук и други, првенствено амерички политичари и лобисти, често користе аргумент о Србији као традиционалном руском савезнику, тражећи да се Запад стави на страну српских противника. Ова 'метафора Русије' мора да се одбаци. Србија заиста поштује Русију у односу на историјске, религијске и словенске везе, али Србија је далеко од Русије и кажњавање Србије не значи кажњавање Русије" (в. у час. *Национални интерес*, бр. 1/2005., стр. 148.)

Аналогна проширења српских кривица и колективне ревандикације према Србима "због прошлих сагрешења", препознају се и у иступањима неких европских и америчких званичника и стручњака, већ на почетку преговора о будућем статусу Космета. Недавно су на страницама *Полишике* објављене изјаве Дорис Пак, шефа делегације ЕП за југоисточну Европу и БиХ, Дејвида Гауена, амбасадора В. Британије у Београду и Сузан Вудворд, професора Њујоршког универзитета и стручњака за Балкан. Готово једногласно, сва ова три угледна представника својих земаља унапред истурају тезу о могућем и оправданом признању независности Космета, првенствено због кривица Милошевићевог режима, или чак "потребе да се заврши са Милошевићевом Србијом". Вишегодишња борба српског народа за смену ауторитарног режима, као и петогодишње промене у демократској Србији, уопште се и не помињу. Готово невероватан став јавних званичника и стручњака, који засигурно добро знају за дубоке разлике између народа и државе с једне и режима с друге стране, као и за разлике индивидуалних кривица и одговорности, од колективног кажњавања читаве једне земље и њеног народа, које прилично подсећају на казнене експедиције и колективне одмазде из злокобних деценија европске прошлости. И за чињеницу да ниједна фашистичка земља после Другог светског рата није била кажњена одузимањем једног дела своје државне територије. Уз наведену тезу која сама по себи добро илуструје да аргументи за признање независности Космета нису довољно и солидно утемељени, додаје се и напомена да у овом случају поред начела међународног права и Повеље ОУН, треба узети у обзир "реалности" и "фактичко стање на терену", односно Космету. Али те две стране, односно право и сила, тешко се могу међусобно помирити, јер се узајамно искључују. Притом се ниједног тренутка не сме губити из вида како се дошло до садашњег "фактичког стања на терену", не само у време Другог светског рата, већ и касније, а посебно током и после интервенције НАТО на Космету, када је на стотине хиљада Срба у етничким чишћењима, ликвидацијама и под убилачким претњама прогнано из ове српске покрајине. А незастаривим ратним злочинима и етничким насиљима свакако се не могу стицати никаква колективна права, поготово некакво право на самоопредељење, маколико бројне националне мањине, која у Албанији већ има своју националну државу. Уосталом, ако је Космет *de iure* још увек у саставу Србије, што је неоспорно, онда ни тако створена "већина" на Космету није никаква већина, већ само значајна

мањина. Отуда и референдум о коначном статусу Космета може бити правно ваљан само ако се о њему изјасне сви грађани Србије.

Велико је питање да ли су учестале сугестије о независности Космета "стварно завршавање посла" и реално разрешење проблема, или се ту ради о наметању решења, које са становишта непосредне будућности не може бити сређивање стања у региону, већ фаза у новом ширењу нестабилности, са тежим последицама по Европу и односе у свету. Нагађања о попуштању и прећутним компромисима са заинтересованим исламским земљама, премештања поља напетости или наметању превласти у стратегијским подручјима или о неопходним брзим, макар и привидним и привременим "успехом" или "завршетком посла" и нису толико битна, колико је то затварање очију пред истинском реалношћу и "токовима ствари на терену", који су већ на делу. Званични сусрети око решавања статуса Космета још нису ни почели, а већ се отворено доносе декларације о могућем прикључењу јужних делова Србије "будућем независном Космету". Сутра ће то бити Западна Македонија, делови Црне Горе и Северног Епира, са тенденцијама ширења аналогног обрасца и на друге делове континента и целог света. А шта све то значи и куда води, показују и предвиђања из чланка Дејвида Бајндера. О свему томе Европа, треба да добро промисли због своје безбедности, стабилности и будућности, који ће се у случају исхитрене одлуке у догледно време за сигурно наћи на великим искушењима.

